

Riabykh, L. M. (2014). Lektsiia yak zhanr amerykanskooho akademichnoho dyskursu [Lecture as a genre of American academic discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet Ukrainy imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].

Solohub, L. V. (2015). Komunikatyvni stratehii fakhovoi sotsializatsii adresata u naukovodidaktychnomu dyskursi (na materialy suchasnykh anhlomovnykh pidruchnykiv z ekolohii) [Communicative strategies of professional socialization of the addressee in scientific and didactic discourse (based on modern English-language textbooks on ecology)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: Lviv. nats. un-t im. I. Franka [in Ukrainian].

Sulejmanova, O. A., Beklemesheva, N. N., & Kardanova, K. S. (2012). Grammaticheskie aspekty perevoda: ucheb. posobie dlya stud. uchrezhdenij vyssh. prof. obrazovaniya [Grammatical aspects of translation: textbook. manual for stud. institutions of higher. prof. education]. Moskva: Akademiya [in Russian].

Tomahin, G. D. (1984). Bezekvivalentnaya leksika (realii) kak istochnik stranovedcheskoj informacii [Non-equivalent vocabulary (realities) as a source of regional geographic information]. *Lingvostranovedcheskij aspekt v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo — Linguistic and Cultural Aspect in Teaching Russian as a Foreign Language*, (pp. 148–151). Voronezh [in Russian].

Huty, I. P. (2015). Akademicheskij diskurs. Kul'turno-specifichnaya sistema konstruirovaniya i translyacii znanij [Academic discourse. Culturally specific system for constructing and transmitting knowledge]. Moskva: Flinta; Nauka [in Russian].

Chashchin, V. A. (2014). Fonovye znaniya i leksika s nacional'no-kul'turnoj semantikoj [Background knowledge and vocabulary with national-cultural semantics]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo*, 1 (2), 393–398 [in Russian].

Shepitko, S. V. (2015). Naukovyi via akademichni dyskurs: pytannia ty polohii [Scientific via academic discourse: questions of typology]. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, 77 (1102), 76–80 [in Ukrainian].

Shpeniuk, I. Ye. (2014). Adresantno-adresatnyi aspekt amerykanskooho naukovy-akademichnoho dyskursu [Addressee-addressee aspect of American scientific-academic discourse]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy — Linguistics of the XXI century: new research and perspectives* (pp. 205–213). Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

Yashina, M. G. (2009). Kul'turno-markirovannaya leksika kak mezhdisciplinarnaya oblast' issledovaniya [Culturally-labeled vocabulary as an interdisciplinary field of study]. Proceedings from: *Materialy dokladov XVI Mezhdunarodnoj konferencii studentov, aspirantov i molodyh uchenykh «Lomonosov–2009»*. *Lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikaciya — Materials of reports of the XVI International conference of students, graduate students and young scientists “Lomonosov-2009”*. *Linguistics and intercultural communication*. (Vols. 19), (pp. 35–36). Moskva [in Russian].

Komissarov, V. (1991). Language and Culture in Translation: Competitors or Collaborators? *TTR: traduction, terminologie, redaction*, 4 (1), 33–47 [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.11.2021

УДК 81'25+811.111+ 811.161.2

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ КІНЕСИКИ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Яна Маяцька

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна
e-mail: mayatskayanita@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7241-2210>

Тетяна Деордіца

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

Вікторія Вакула

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблеми вивчення кінесики як розділу лінгвістики, а також класифікації кінем, засновані на виконуваних ними функціях. Проводиться дослідження особливостей використання невербальних засобів спілкування, зокрема використання жестів, міміки та окулесики в межах української та англійської мов. Також аналізуються способи вербалізації англійської кінесики та проблеми їх відтворення українською в художній літературі. Огляд теоретичних досліджень показав, що кінесика є невід'ємною частиною щоденної взаємодії людей,

оскільки вона висловлює емоції симптоматичними рухами тіла, сприяє оцінці дійсності, а також виконує функцію регуляції спілкування: ідентифікує статус індивіда, спонукає до дії, показує готовність до контакту та, навпаки, бажання його перервати, а також допомагає дотримуватися етикетних норм, прийнятих у суспільстві. При аналізі автори дійшли висновку, що переклад англійських кінесичних компонентів художнього тексту українською представляє певні складнощі, тому що кінеми несуть як образно-пізнавальну, так й ідейно-естетичну функцію. Незважаючи на те, що фізіологія людей схожа і кінеми в багатьох мовах збігаються, при перекладі кінемом можуть виникнути певні складнощі, які при неправильно вибраному способі відтворення можуть викликати помилки. Тому перекладачеві варто пам'ятати про подвійну природу кінеми, яка не просто дія, але й може нести в собі прихований зміст і впливати на реципієнта тексту, оскільки допомагає краще зрозуміти характер персонажа. В результаті авторами було встановлено, що особливості художнього перекладу породжують необхідність використання всіляких перекладацьких перетворень (лексичні, лексико-граматичні, граматичні трансформації).

Ключові слова: невербальна комунікація, кінеми, кінесика, художній переклад, жести, міміка, окулесика.

Вступ. Сучасний стан досліджень у галузі когнітивної лінгвістики характеризується великим інтересом до проблем вивчення мовних засобів, що відображають невербальну поведінку людини в процесі комунікації. Разом з цим в рамках когнітивної лінгвістики особлива увага приділяється вивченню інтерпретуючої діяльності людини, яка передбачає суб'єктивну оцінку об'єктів і явищ навколишнього світу з точки зору особистих оціночних шкал, норм і стереотипів.

Нині в лінгвістиці, семіотиці і психолінгвістиці широке висвітлення отримують питання, пов'язані з поведінкою людини і міжособистісною комунікацією.

Значне місце в житті людини займають невербальні комунікативні одиниці, оскільки коректна інтерпретація кінесичних сигналів є однією з основних умов ефективного спілкування. Аналіз кінесики проводиться в рамках психології, соціології, антропології та інших суміжних наук, спрямованих на вивчення різних сторін людської діяльності.

Невербальним засобам комунікації присвячені роботи таких відомих вчених, як Г. Є. Крейдлін (об'єднання всіх аспектів невербальної комунікації і невербальної поведінки в рамках однієї науки — невербальної семіотики), Р. Бердвістел (дослідження невербальних

одиниць в рамках структурно-семантичного підходу), Р. К. Потапова (паралінгвістична кінесика як складова компонента вербальної комунікації), Е. Сепір, Д. Морріс, Н. І. Смирнова, С. А. Григор'єва, Н. В. Григор'єв (класифікація невербальних засобів комунікації), Л. С. Виготський, Д. Слобін, А. Х. Асмолов, Є. І. Фейгенберг, В. А. Лабунська (лінгвоцентричний підхід), Е. Гола, В. І. Карасик, Л. П. Крисіна, Є. Д. Поливанова, Т. Шибутані (соціолінгвістичний підхід), Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров (способи вербальної репрезентації невербальних засобів), З. З. Чанишева, Н. В. Накшідзе, Т. Т. Железанова, Н. І. Смирнова (національно-культурна специфіка невербальної мови в комунікації), Р. А. Будагов, В. Гумбольдт, Б. О. Серебренніков (аналіз мовних засобів передачі невербальної комунікації в рамках дискурсивного підходу).

Міцний фундамент теорії перекладу літератури закладено вітчизняними науковцями: В. В. Коптіловим, І. В. Корунцем, О. І. Черденченком й такими зарубіжними вченими, як С. Басснет, Л. Венуці, С. В. Влахова, В. А. Лефевр, А. С. Попович, Я. І. Рецкер, К. І. Чуковський і багато інших, завдяки працям яких зростає плеяда українських дослідників перекладу: О. М. Білоус, В. В. Демецька, Р. П. Зорівчак, М. Л. Іваницька та ін.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи полягає у дослідженні специфіки функціонування кінесичних засобів комунікації в англійському тексті та їх відтворення українською мовою. Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких завдань: теоретично дослідити підходи до поняття невербальної комунікації в лінгвістиці, її форм та видів; розкрити особливості кінесики як компоненту комунікативного акту. Крім того в межах дослідження вивчалися специфіка використання невербальних засобів в англійському художньому тексті, визначення основних аспектів відтворення англійських невербальних засобів комунікації українською.

Матеріали та методи дослідження. Джерелом фактичного матеріалу дослідження послужили одиниці передачі кінесичних рухів з текстів творів художньої літератури англійських авторів різного часу написання і видання, а також словників, інформаційних ресурсів мережі «Інтернет», їх переклад українською мовою. Методологічне підґрунтя формувалося особливостями розробки мети й завдань дослідження, зумовленими об'єктом дослідження. Для виконання за-

вдань роботи застосовувалися такі аналітичні методи: описово-аналітичний, структурний, семантичний, прагматичний, порівняльний, метод включеного відкритого спостереження за носіями української та англійської мов.

Результати та дискусія. За визначенням О. В. Клімашової, під невербальним спілкуванням розуміється комунікативне функціонування людського тіла у просторі та часі у поведінковому акті. Невербальна комунікація є найважливішим регулятором контексту спілкування, оскільки допомагає зрозуміти й осмислити мовленнєве повідомлення. Цей контекст становить фон для кодування та декодування вербальних повідомлень. Як і звукова мова, невербальні знакові системи виникають природним шляхом і розвиваються поступово в процесі функціонування, при цьому потреба в використанні кінесики зумовлена природою людини та особливостями її мислення (Клімашова, 2012).

Під невербальними засобами комунікації розуміють несловесні засоби, які супроводжують мовне спілкування та беруть участь у передачі інформації. Їх роль у процесі спілкування оцінюється настільки високо, що в лінгвістичній літературі має місце твердження: невербальні засоби вбудовані у вербальний компонент, а вербальний компонент органічно входить у невербальну сферу спілкування як у щось первісне. За класифікацією Ф. С. Бацевича, невербальні засоби спілкування представлені акустичними, оптичними, тактильно-кінестезичними, ольфакторними, темпоральними (Бацевич, 2004).

Невербальна комунікація має розгалужену структуру. Тому характеристика елементів невербальної комунікації допомагає краще зрозуміти способи, за допомогою яких виражається міжкультурний спосіб спілкування (Чиркова, 2018).

Окрім невербальної комунікації, у лінгвістиці також існує поняття невербальної поведінки людини — сукупність форм, не пов'язаних з мовленням, поведінкової активності людини, що виконують комунікативну функцію і залежать від її оточення, оскільки це середовище впливає на процес спілкування свідомо і підсвідомо (Крейдлін, 2002).

Невербальна комунікація, яку досліджує невербальна семіотика, складається з таких 3 основних дисциплін-компонентів як кінесика, проксемика та паралінгвістика (Радченко, 2021). У межах кожного з названих напрямів дослідження розкриваються важливі за-

кономірності використання невербальних засобів у міжкультурній комунікації.

Аналіз спеціалізованої літератури в рамках дослідження показує, що вивчення невербальних засобів спілкування здійснюється в основному з позицій структурної лінгвістики, семіотики, прагмалінгвістики і дискурсивного підходу. У той же час у своїх роботах Н. В. Накашідзе, О. В. Дементьєв, В. Б. Беглова вивчали лексичні одиниці на матеріалі англійської мови в рамках функціонально-семантичного підходу. В роботі В. Б. Беглової подано класифікацію лексичних одиниць, об'єднаних в лексико-семантичні поля, включені в гіперполе «кінесика» (Беглова, 1996). При описі засобів вербального відображення кінесики О. В. Дементьєвою були враховані як мовні (спеціалізовані), так і мовленнєві (додаткові) засоби вербалізації кінесики (Дементьєва, 1985).

Лінгвістичні дослідження кінесичних рухів беруть початок в середині минулого століття і фіксуються в Тезах Празького лінгвістичного гуртка (Кондрашов, 1967). Проте довгий час вчені, що займалися вивченням лінгвістичної складової комунікації, віддавали перевагу виключно вербальним засобам, але з розвитком і поширенням біхевіористичних ідей дослідження кінесики набуває популярності. Згідно з новою точкою зору, від 60 % до 80 % інформації, одержуваної людиною з різних джерел (міжособистісне спілкування, ЗМІ і т. д.), проходить візуальним каналом, тобто за рахунок використання немовних засобів (Хлистова, 2009).

Звернення до проблем невербальної семіотики буде актуальним також в силу того, що, з точки зору лінгвістики, проблеми кінесики не можна вважати абсолютно проясненими.

Термін кінесика був запропонований для дослідження спілкування за допомогою рухів тіла. Кін — дрібна одиниця руху, з них складається поведінка, так само як мова складається зі слів, речень і фраз (Радченко, 2021). Р. Бердвістел, використовуючи свою велику класифікаційну систему, визначив «найменш значиму одиницю поведінки» і позначив її як кінему. Вчений дійшов висновку, що існує від 50 до 60 кінем, які є культурно-універсальними (Birdwhistell, 1970).

Як визначає «Лінгвістичний енциклопедичний словник», кінесика (від грец. *Kinesis* — рух) — сукупність кінемо значущих жестів, мімічних і пантомімічних рухів, що входять в комунікацію, як невер-

бальних компонентів при безпосередньому спілкуванні комунікантів» (Ярцева, 1990). З кінем утворюються «кінеморфи» (схожі на фрази), які й сприймаються у ситуації спілкування. Кінеми в художньому творі як формуються, так і тлумачаться — нерідко самим автором для читачів задля уникнення полісемії невербальних знаків (Попович, 2016). Таким чином, перекладач переважно сприймає вже розтлумачені автором кінеми.

Жести — це різного роду рухи тіла, рук чи кистей рук, що супроводжують у процесі комунікації мову людини і що виражають ставлення людини безпосередньо до співрозмовника, якоїсь події, іншої особи, якогось предмету, які свідчать про бажання і стан людини (Попович, 2016). Мова міміки та жестів людини є одним із фрагментів мовної картини невербальної поведінки людини та реконструюється на основі відновлених одиниць мови — слів та фразеологізмів, які містять інформацію про вираз обличчя або окремі рухи (Анохіна, 2003).

Як основні ознаки кінесичного руху можна виділити такі параметри:

- 1) комунікативна значущість руху, тобто виконання руху для передачі інформації;
- 2) довільність виконання руху, тобто можливість контрольованого виконання або придушення руху;
- 3) відтворюваність руху, тобто повторюваність у різних ситуаціях при передачі аналогічного значення;
- 4) популярність руху більшості представників культурної спільноти (Хлистова, 2009).

Зовнішня форма кінетичних знаків в умовах реальної комунікації маніфестується, як відомо, жестами (кінемо), а в текстах — словесними описами (вербалізованими жестами, вербалізованими кінемо); стійкі вербальні описи кінетичних знаків складають розгалужену мову. Значення кінетичних одиниць набагато більш рухливі в семантичному плані, ніж значення лексем (Григор'єва, 2001). Зчитуючи кінемо, можна інтерпретувати повідомлення, що передаються через жести й інші рухи тіла. Елементами кінесики є жести, міміка, пози і погляди, які мають як фізіологічне походження (наприклад, позіхання, потягування, розслаблення та ін.), так і соціокультурні (широко розкриті очі, стиснений кулак, символ перемоги і т. п.) (Костюк,

2021). Так, кінесика насамперед позначає передачу фізичного руху, тому прикладами можуть виступати лексеми, що означають частини тіла, які можуть активно використовуватися в міміці та жестах, наприклад, *hand, arm, leg, foot, body, face, eye, mouth, lip* тощо. Розглянемо приклад:

«The crowd jeered and laughed; but the young prince sprang to the gate with his face flushed, and *his eyes flashing* with indignation, and cried out» (Twain, 1968: 20). — «Натовп зареготав, але маленький принц підскочив до воріт з палаючим обличчям і крикнув, *гнівно блискаючи очима*» (Твен, 2005: 23).

«The soldiers *presented arms* with their halberds, opened the gates, and presented again as the little Prince of Poverty passed in, in his fluttering rags, *to join hands* with the Prince of Limitless Plenty» (Twain, 1968: 2021). — «Солдати *віддали честь* алебардами, відчинили ворота і знову віддали честь, коли повз них пройшов принц Злидні в лахмітті і *привітався за руку* з принцом Незліченних Багатств» (Твен, 2005: 24).

Жести можуть бути випадковими та мимовільними, культурно зумовленими та фізіологічними. Так, позіхання чи чухання — фізіологічні. Це так звані жести-адаптори — рухи рук, орієнтовані на себе, або використання фізичних об'єктів (потирання рук, обертання олівця у руках). Але більшість жестів культурно обумовлені, вони є знаками і мають контрастний характер (Фокіна, 2008). Їх можна класифікувати так:

1. Ілюстратори — описово-образотворчі та виразні жести, що супроводжують мову і позамовний контекст, що втрачають сенс. З їхньою допомогою мовець намагається більш глибоко розкрити зміст висловлювання, вони супроводжують розмову, що йде в даний момент, більш докладно розкриваючи її зміст, наприклад, ілюстратори мають властивість посилюватися, коли збільшується інтерес мовця, або коли здається, що слухач не розуміє того, хто говорить.

2. Конвенційні жести вживаються при вітанні, чи прощанні, запрошенні, забороні, образі тощо. Вони можуть бути прямо переведені у слова, вживаються свідомо і є умовними рухами. Часто їх вживають замість слів, які незручно висловити вголос. Тому всі непристойні жести потрапляють до цієї категорії.

3. Модальні жести — жести схвалення, невдоволення, іронії, недовіри, невпевненості, незнання, страждання, роздуму, зосередженості,

розгубленості, сум'яття, пригніченості, розчарування, огиди, радості, захоплення, здивування. Вони виражають емоційний стан людини, її оцінку навколишнього, ставлення до предметів і людей, сигналізують про зміну активності суб'єкта під час комунікації.

4. Жести, що використовуються в різних обрядах (християни хрестяться, мусульмани наприкінці молитви проводять двома долонями по обличчю зверху донизу та ін.) (Крейдлін, 2002).

Існують і мікрожести: рухи очей, почервоніння щік, збільшена кількість мигань у хвилину, сіпання губ та ін. При спілкуванні часто виникають такі види жестів:

– жести оцінки — чухання підборіддя; витягування вказівного пальця уздовж щоки; вставання і проходжування і ін. (людина оцінює інформацію);

– жести упевненості — з'єднання пальців у купол піраміди; розгойдування на стільці;

– жести нервозності і невпевненості — переплетені пальці рук; пощипування долоні; постукування по столу пальцями; чіпання спинки стільця перед тим, як на нього сісти та ін.;

– жести самоконтролю — руки заведені за спину, одна при цьому стискає іншу; поза людини, що сидить на стільці і вчепилася руками в підлокітник, та ін.;

– жести очікування — потирання долонь; повільне витирання вологих долонь об тканину;

– жести заперечення — складені руки на грудях; відхилений назад корпус; схрещені руки; доторкання до кінчика носа та ін.;

– жести прихильності — докладення руки до грудей; переривистий дотик до співбесідника та ін.;

– жести домінування — виставляння великих пальців напоказ, різкі помаху зверху вниз та ін.;

– жести нещирості — прикриття рукою рота; дотик до носа як витонченіша форма прикриття рота, що говорить або про брехню, або про сумнів у чомусь; поворот корпусу убік від співбесідника та ін. (Столяренко, 2019).

Як особливе явище кінесики можна виділити нульові кінеми — значна відсутність руху тіла (Хлистова, 2009).

У процесі реальної комунікації її невербальний компонент виконує хоча і вторинну, але дуже значиму функцію. Рухи людини, її

хода, жестикуляція, пози, вираз очей і в цілому обличчя характеризують носія тілесності чи не краще, ніж його мовна поведінка (Солощук, 2004). І якщо онтологічно, в реальній ситуації спілкування, невербальна візуально сприймається, усвідомлюється і трактується реципієнтом з позицій його соціально-етнічного досвіду, то в письмовій репрезентації комунікативної взаємодії, особливо в рамках художнього тексту, паралінгвістичні засоби комунікації знаходять своє втілення графічно, в словах і виразах, що дає можливість реципієнту-читачу ментально відтворити собі образ рухів персонажів (Радченко, 2021). Невербальні засоби вираження відіграють важливу роль не тільки в ситуації живого спілкування, а й у художній літературі, що є особливою формою комунікації. Найчастіше у природному діалозі жестикуляція являє собою спонтанні дії, що виникають у контексті розмови та є додатковим засобом спілкування, тоді як у художньому творі кінесичні прийоми є навмисними літературно-стилістичними рішеннями (Кухта, 2011).

Лексико-фразеологічний вираз кінетичної мови дійових героїв дозволяє автору позначити їх психофізичні особливості й емоційний стан, завдяки чому художні образи протагоністів доповнюються новими суттєвими і відмітними рисами (Костюк, 2021). Використання в художньому тексті опису кінесики надає розповіді більш об'єктивний, наближений до реальності характер, оскільки тією чи іншою мірою відображає кінетичні прояви, іманентні людині розумній, в процесі комунікації (Чиркова, 2018).

Комунікативна функція може проявлятися в рухах всього тіла людини. Рух всього тіла, без конкретизації його частин і членів, буває як спрямованим, так і не спрямованим на об'єкт. Нерідко жест не має закріпленого в мові імені, тобто стандартної мовної номінації; особливо часто з подібним явищем доводиться стикатися при перекладі іншомовних текстів, коли в мові перекладу відсутнє саме поняття (з огляду на його неістотність для національної ментальності), в мові оригіналу номінованих жестом (Радченко, 2021).

Підтвердженням вищевикладеного є думка про залежність кінеми від ситуації та навколишнього контексту, в якому вона вживається. Наприклад, вербалізована репрезентація кінеми *shake hands* залежно від контексту може концептуалізувати різні значення:

Привітання:

«Tranter and Nasim had a moment of being uncertain whether to *shake hands*, though it passed when Knocker put his arm round his wife and escorted her to the desk» (Faulks, 2010: 121). — «Трантер і Насім спочатку сумнівалися, чи потрібно *тиснути одне одному руки*, проте Кнокер згладив ситуацію і, прийнявши дружину, проводив її до столу» (авт. перекл.).

2) Знайомство:

«Hassan found himself *shaking hands* with a man of про третій, taller than he was, of African parentage, Ethiopian maybe, with a candid, friendly expression and a London accent» (Faulks, 2010: 117). — «Несподівано для себе Хасан зрозумів, що *тисне руку* чоловікові років тридцяти, вище його зростом, африканського, може бути, ефіопського походження, зі ширим, дружнім виразом обличчя та лондонським акцентом» (авт. перекл.).

3) Привітання:

«He thrust out the flowers, thinking it would help them round the kissing or *shaking hands* moment» (Faulks, 2010: 251). — «Він простягнув квіти, сподіваючись, що це допоможе швидше пережити момент поцілунку або *рукостискання*» (авт. перекл.).

4) Хвилювання:

«His *hands were shaking* as he lay down on the cold grass and curled himself up into a ball» (Faulks, 2010: 98). — «У нього почали *тремтіти руки*, коли він ліг на холодну траву і згорнувся клубочком» (авт. перекл.).

5) Прощання:

«The *shook hands* without even saying goodbye» (Faulks, 2010: 77). — «Вони *потиснули руки*, нічого не сказавши одне одному на прощання» (авт. перекл.).

Опис невербальної комунікації в художньому тексті безпосередньо пов'язаний з комунікативним процесом. Аналіз структури художнього тексту не може не враховувати подібних явищ, насамперед при вираженні психологічного стану і почуттів персонажів твору. Трансляція переживань і емоцій персонажів здійснюється не тільки вербально, але і за допомогою засобів невербальної комунікації, що нерідко призводить до появи труднощів перекладу цих несловесних елементів, адже переклад є не лише лінгвістичним процесом (Анохіна, 2003).

Опис елементів невербальної комунікації, зокрема невербальних засобів у художньому творі, включає в себе дві сторони: по-перше, це сприйняття невербальних засобів в усній комунікації, по-друге, це їхнє переосмислення та відображення в тексті вербальними засобами. Опис невербальних засобів у художніх текстах обумовлений необхідністю реалізації низки лінгвопрагматичних завдань (Столяренко, 2019). Наприклад, відображення кінесики невербальними засобами виступає як художній засіб, що сприяє образному, адекватному сприйняттю читачем образу конкретного героя чи його емоційного стану. Крім того, художній опис окремих елементів невербальної комунікації, наприклад, різних рухів тіла, жестів і міміки відіграє важливу роль не тільки у розкритті індивідуальних особливостей художніх образів літературних героїв, а також їх тонких психологічних станів (Танаєва, 2017).

У художньому перекладі релевантним є тлумачення й відтворення кінем не окремо, а у комплексі з іншими вербальними й невербальними компонентами. Л. В. Бабіна зазначає, що головною проблемою перекладу кінеми є стилістична забарвленість компонентів та їх значимість для репрезентації та концептуалізації героя в текст художнього твору (Бабіна, 2019).

Ця особливість перекладу кінесичних поєднань покладає певну відповідальність на перекладача, оскільки саме від нього залежить, чи сприймуть реципієнти перекладний текст так само, як і читачі твору мовою оригіналу (Фокіна, 2008). Отже, пошук адекватного способу перекладу стилістично маркованих одиниць художнього твору дозволяє успішно розв'язати задачу еквівалентного перекладу. Особливості художнього перекладу породжують необхідність використання всіляких перекладацьких перетворень. З цією метою застосовуються лексичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, такі як конкретизація, метонімічне перенесення, антонімічний переклад та експлікація. Якщо кінема не представляє перекладацьких труднощів і є загальноприйнятим жестом або мімічним виразом, зазвичай застосовується синтаксичне уподібнення (Танаєва, 2017).

Художній переклад перебуває між двома крайніми принципами: він може бути дослівно точним, художньо повноцінним, але далекою від оригіналу вільною версією. При цьому повної тотожності між оригіналом і перекладом неможливо досягти, оскільки першо-

твір залишається єдиним матеріальним результатом індивідуальної творчості митця слова та частиною національного мовного мистецтва (Чиркова, 2018).

Висновки. Кінесика є досить молодою, тим не менше популярною областю дослідження не тільки в антропології, а й у інших гуманітарних науках. Поточні дослідження кінесики ставлять собі різні завдання, такі як: вивчення невербальних сигналів під час публічних виступів; створення бази для розшифрування кінесичних рухів правоохоронними органами, наприклад, під час допиту; дослідження міжкультурних аспектів та підбір еквівалентних кінем в різних мовах тощо. При цьому кінемам властиві національні особливості.

Однією з особливостей перекладу є «прив'язаність» до обох сторін перекладу, коли перекладач повинен узгодити текст-джерело в його культурному контексті з комунікативно-культурними умовами цільової мови. Переклад кінесичних компонентів художнього тексту представляє певні складнощі, тому що кінеми несуть як образно-пізнавальну, так і ідейно-естетичну функцію. Саме тому перед перекладачем стоїть завдання не лише адекватно передати інформацію, а й зберегти емоційне забарвлення та закладений автором сенс.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлених тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури різних історичних епох і культур. Плідним може виявитися розгляд маркерів соціального статусу персонажів у діахронії для з'ясування різних підходів до вибору тактик їх перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Анохіна Т. О. Інтеграція вербальних та невербальних знаків (на матеріалі англійської мови). *Другі Каразінські читання: два століття Харківської лінгвістичної школи*: матеріали Всеукр. наук. конф. ХНУ ім. В. Каразіна. Х., 2003. С. 14–25.

Бабина Л. В. Концептуалізація і інтерпретація мимічних движень у англійському мові. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2019. № 1. С. 12–20.

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

Беглова В. Б. Лексика поля «кінесика»: на матеріалі сучасного англійського мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. М., 1996. 237 с.

Григорьева С. А., Григорьев Н. В., Крейдлин Г. Е. Словарь языка русских жестов. Москва; Вена: Языки русской культуры; Венский славистический альманах, 2001. 256 с.

Дементьев А. В. Семантико-функциональные аспекты кинематических речений в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. М., 1985. 21 с.

Климашева О. В. Способы языкового представления невербальных компонентов коммуникации в тексте: экспериментальное исследование: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. М.: Военный ун-т, 2012. 221 с.

Кондрашов Н. А. Пражский лингвистический кружок. М.: Прогресс, 1967. 558 с.
Костюк Е. Б. Кінесика массовой музыкальной культуры. *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*. 2021. № 2 (59). С. 56–61.

Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. М.: НЛО, 2002. 581 с.

Кухта А. И. Языковая экспрессивность в художественном тексте. *Межкультурная коммуникация в современном обществе*: матер. II Междунар. науч. конф. Саранск, 2011. № 3. С. 3–8.

Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.

Попович Ю. Відтворення кінесики як маркера соціального статусу літературного персонажа (на матеріалі англійських романів XIX століття). *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. № 2. С. 356–363.

Радченко І. Б. Вступ до теорії міжкультурної комунікації: конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2021. 80 с.

Солошук Л. В. Невербальная коммуникация: ее место и перспективы исследования в современной лингвистике. *Вісник ХНУ*. 2004. № 635. С. 170–173.

Столяренко Л. Д., Столяренко В. Е. Общая психология: учебник для академического бакалавриата. Москва: Юрайт, 2019. 355 с.

Танаева Н. Ш. Роль и значение невербальных средств общения в художественных текстах (на материале исторического романа Т. Касымбекова «Сломанный меч»). *Вестник науки и образования*. 2017. № 4 (28). С. 78–82.

Твен М. Принц і злидар: повість / пер. з англ. М. Рябової. К.: Школа, 2005. 220 с.
Фокина Т. А. Кінесика: учеб.-метод. пособие. Н. Новгород: НГПУ, 2008. 60 с.
Хлыстова В. Г. К вопросу о коммуникативной значимости кинесики. *Вестник Вятского государственного университета*. 2009. № 4. С. 45–52.

Чернова С. В. Речевое и неречевое поведение человека как средство утверждения социального статуса (на материале произведений художественной литературы). *Вестник ННГУ им. Н. И. Лобачевского*. 2015. № 2. С. 579–584.

Чиркова Е. И. Altera lingua. Язык художественных произведений: моногр. СПб.: СПбГАСУ, 2018. 204 с.

Birdwhistell R. L. Introduction to Kinesics Text. Louisville, Ky.: Univ. of Loursville Press, 1970. 115 p.

Faulks S. A Week in December. London: Vintage, 2010. 392 p.

Twain M. The Prince and the Pauper. Warszawa: Panstwowe zaklady wydawnictw szkolnych, 1968. 68 p.

СПЕЦИФИКА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ КИНЕСИКИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АНГЛИЙСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Яна Маяцкая

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»
Одесса, Украина
e-mail: mayatskayanita@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7241-2210>

Татьяна Деордица

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»
Одесса, Украина

Виктория Вакула

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»
Одесса, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются проблемы изучения кинесики как раздела лингвистики, а также классификации кинем, основанные на выполняемых ими функциях. Проводится исследование особенностей использования невербальных средств общения, в частности использования жестов, мимики и окулесики в пределах украинского и английского языков. В тексте также анализируются методы вербализации кинесики и трудности при их переводе в художественной литературе. Обзор теоретических исследований показал, что кинесика является неотъемлемой частью ежедневного взаимодействия людей между собой, поскольку она помогает выразить эмоции с помощью симптоматических телодвижений, способствует оценке действительности, а также выполняет функцию регуляции общения: идентифицирует статус индивида, побуждает к действию, показывает готовность к контакту и наоборот, желание его прервать, а также помогает соблюдать нормы этикета, принятые в обществе. При анализе авторы пришли к выводу, что перевод кинесических компонентов художественного текста представляет определенные сложности, так как кинемы несут не только образно-познавательную, но и идейно-эстетическую функцию. Несмотря на то, что физиология людей схожа и ки-

немы во многих языках совпадают, при переводе кинем могут возникнуть определенные сложности, которые при неправильно выбранном способе воспроизведения могут вызвать ошибки. Поэтому переводчику следует помнить о двойной природе кинем, поскольку это не просто действие, оно может нести в себе скрытое содержание и влиять на реципиента текста, так как помогает лучше понять характер персонажа. В результате авторами было установлено, что особенности художественного перевода порождают необходимость использования всевозможных переводческих преобразований (лексические, лексико-грамматические, грамматические трансформации).

Ключевые слова: невербальная коммуникация, кинемы, кинесика, художественный перевод, жесты, мимика, окулесика.

SPECIFICITY OF REPRODUCTION OF KINESICS IN TRANSLATING ENGLISH ARTISTIC TEXT INTO UKRAINIAN

Yana Mayatska

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»
Odesa, Ukraine
e-mail: mayatskayanita@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7241-2210>

Tetiana Deorditsa

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»
Odesa, Ukraine

Viktoriiia Vakula

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»
Odesa, Ukraine

SUMMARY

Problems of studying kinesics as a branch of linguistics, as well as classifications of kinem based on their functions are discussed in the article. The study examines the features of the use of non-verbal means of communication, the use of gestures, facial expressions and oculesy within the Ukrainian and English languages in particular. The methods of verbalization of kinesics and the difficulties of their translation in fiction are also analyzed in the text. The review of theoretical studies has shown that kinesics is an integral part of the daily interaction of

people, since it helps to express emotions through symptomatic body movements, contributes to the assessment of reality, and also performs the function of regulating communication: identifies the status of an individual, encourages action, shows readiness for contact, and on the contrary, the desire to interrupt it, and also helps to comply with the norms of etiquette accepted in society. During the analysis, the authors came to the conclusion that the translation of the kinesic components of a literary text presents certain difficulties, since the kinemes have not only a figurative and cognitive, but also an ideological and aesthetic function. Despite the fact that the physiology of people is similar and the kinemes in many languages are the same, certain difficulties can appear when translating kinemes, which can cause errors if the playback method is chosen incorrectly. Therefore, the translator should remember about the double nature of kinem, since this is not just an action, it can carry a hidden content and influence the recipient of the text, as it helps to better understand the character of the character. As a result, the authors found that the features of literary translation generate the need to use all kinds of translation transformations (lexical, lexical-grammatical, grammatical transformations).

Key words: non-verbal communication, kinemes, kinesics, literary translation, gestures, facial expressions, oculosics.

REFERENCES

- Anohina T. O. (2003). Integraciya verbal'nih ta neverbal'nih znakov (na materialakh anglijsk'koï movi) [Integration of verbal and non-verbal signs (on materials of English language)]. Drugi Karazins'ki chitannya: dva stolittya Harkivs'koï lingvistichnoï shkoli: Materiali Vseukr. nauk. konf. HNU im. V. Karazina., P. 14–25.
- Babina L. V. (2019). Konceptualizaciya i interpretaciya mimicheskikh dvizhenij v anglijskom yazyke [Conceptualization and interpretation of facial expressions in English]. Voprosy kognitivnoï lingvistiki. № 1. P. 12–20.
- Bacevich F. S. (2004). Osnovi komunikativnoï lingvistiki [Fundamentals of Communicative Linguistics]. K.: Vidavnicij centr «Akademiya». 344 p.
- Beglova V. B. (1996). Leksika polya «kinesika»: na materiale sovremennogo anglijskogo yazyka [Vocabulary of the field «kinesics»: on the material of modern English]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. M. 237 p.
- Grigor'eva S. A., Grigor'ev N. V., Krejdlin G. E. (2001). Slovar' yazyka russkikh zhestov [Dictionary of Russian Sign Language]. Moskva—Vena: Yazyki russkoj kul'tury; Venskij slavisticheskij al'manah. 256 p.
- Dement'ev A. V. (1985). Semantiko-funkcional'nye aspekty kinematicheskikh rechenij v sovremennom anglijskom yazyke [Semantic and functional aspects of kinematic expressions in modern English]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. M. 21 p.
- Klimasheva O. V. (2012). Sposoby yazykovogo predstavleniya neverbal'nykh komponentov kommunikatsii v tekste: eksperimental'noye issledovaniye [Methods of linguistic representation of non-verbal communication components in the text: experimental research]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. M.: Voenyuy un- t. 221 s.

- Kondrashov N. A. (1967). Prazhskij lingvisticheskij kruzhok [Prague Linguistic Circle]. M.: Progress. 558 p.
- Kostyuk E. B. (2021). «Kinesika massovoj muzykal'noj kul'tury» [Kinesics of Mass Musical Culture]. Obschestvo. Sreda. Razvitiye (Terra Humana). № 2 (59). P. 56–61.
- Krejdlin G. E. (2002). Neverbal'naya semiotika: Yazyk tela i estestvennyy yazyk [Non-Verbal Semiotics: Body Language and Natural Language]. M.: NLO. 581 p.
- Kuhta A. I. (2011). Yazykovaya ekspressivnost' v hudozhestvennom tekste [Linguistic expressiveness in a literary text]. Mezhdunar. nauch. konf. Saransk. № 3. P. 3–8.
- Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar' [Linguistic Encyclopedic Dictionary] (1990) / Gl. red. V. N. YArceva. M.: Sov. enciklopediya. 685 p.
- Popovich Y. U. (2016). Vidvorennaya kinesika yak markera social'nogo statusu literaturnogo personazha (na materialakh anglijs'kih romaniv XIX stolittya) [Vidvorennaya Kinesics as a marker of the social status of a literary character (on the materials of English novels of the 19th century)]. Naukovij visnik Uzhgorod's'kogo universitetu. № 2. P. 356–363.
- Radchenko I. B. (2021). Vstup do teorii mizhkul'turnoi komunikacii [Entry to the theory of multicultural commune]: Konspekt lekcij. Harkiv: UkrDUZT. 80 p.
- Soloshchuk L. V. (2004). Neverbal'naya kommunikaciya: ee mesto i perspektivy issledovaniya v sovremennoj lingvistike [Non-verbal communication: its place and research prospects in modern linguistics]. Visnik HNU. № 635. P. 170–173.
- Stolyarenko L. D., Stolyarenko V. E. (2019). Obshchaya psihologiya [General Psychology]: uchebnyk dlya akademicheskogo bakalavriata. M.: Izdatel'stvo Yurajt. 355 p.
- Tanaeva N. S. (2017). Rol' i znachenie neverbal'nykh sredstv obshcheniya v hudozhestvennykh tekstakh (na materiale istoricheskogo romana T. Kasymbekova «Slomannyj mech») [The role and significance of non-verbal means of communication in literary texts (based on the historical novel «The Broken Sword» by T. Kasymbekov)]. Vestnik nauki i obrazovaniya. № 4 (28). P. 78–82.
- Tven M. (2005). Princ i zldar [The Prince and the Pauper]: povist' / per. z angl. M. Ryabovoi. K.: SHkola. 220 p.
- Fokina T. A. (2008). Kinesika [Kinesics]: ucheb.-metod. posobie. N. Novgorod: NGPU. 60 p.
- Hlystova V. G. (2009). K voprosu o kommunikativnoj znachimosti kinesiki [On the question of the communicative significance of kinesics]. Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo universiteta. № 4. P. 45–52.
- Chernova S. V. (2015). Rechevoye i nerechevoye povedeniye cheloveka kak sredstvo utverzhdeniya sotsial'nogo statusa (na materiale proizvedenij khudozhestvennoj literatury) [Speech and non-verbal behavior of a person as a means of establishing social status (based on works of fiction)]. Vestnik NNGU im. N. I. Lobachevskogo. № 2. P. 579–584.
- Chirkova E. I. (2018). Altera lingua. Yazyk hudozhestvennykh proizvedenij [Altera lingua. The language of works of art]: monogr. SPb.: SPbGASU. 204 p.
- Birdwhistell R. L. (1970). Introduction to Kinesics Text. Louisville, Ky.: Univ. of Louisville Press. 115 p.
- Faulks S. A. (2010). Week in December. London: Vintage. 392 p.
- Twain M. (1968). The Prince and the Pauper. Warszawa: Panstwowe zaklady wydawnictw szkolnych. 68 p.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2021